

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

С. М. КОЛОТУХА., кандидат економічних наук

С. А. ПТАШНИК, кандидат економічних наук

О. А. ГАВРИЛЕНКО, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено пріоритетні напрями кредитування суб'єктів аграрного бізнесу. На основі аналізу науково-економічної літератури представлено покроковий механізм пільгового банківського кредитування суб'єктів аграрного бізнесу. За результатами виконаного дослідження дійшли до висновків, що зниження ефективності аграрного виробництва за сучасних умов є наслідком військових дій, які призвели до несприятливих соціально-економічних умов функціонування суб'єктів аграрного бізнесу

Ключові слова: кредитування, аграрне виробництво, державне регулювання, ефективність, стимулювання

Постановка проблеми. Зниження ефективності аграрного виробництва за сучасних умов є наслідком військових дій, які призвели до несприятливих соціально-економічних умов функціонування суб'єктів аграрного бізнесу. Військові дії в Україні обмежили їх доступ до кредитних ресурсів, внаслідок чого не враховуються особливості їх сучасного фінансово-економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти державного регулювання системи кредитування аграрного виробництва досліджувались і висвітлені в роботах багатьох вітчизняних учених. Значний внесок у розгляд цього питання зробили Ю. Алескерова [1], В. Аранчій [2], О. Гудзь [3], М. Дем'яненко [4], Г. Калетнік [6], Ю. Лупенко [5], О. Малій [7], М. Малік [5], О. Непочатенко [8], Н. Правдюк [10], П. Саблук [9], О. Шпикуляк [5] та багато інших науковців. Незважаючи на значну кількість досліджень з цієї проблеми, багато теоретичних та методичних питань, пов'язаних із формуванням організаційно-економічного механізму державного регулювання системи аграрного кредитування в сучасних умовах, залишаються не до кінця вивченими, що обумовило актуальність та необхідність дослідження.

Методика досліджень. Для наукового вирішення поставленої у статті мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічним базисом статті є, в основному, напрацювання вітчизняних науковців і практиків, а також зарубіжних вчених, що займаються дослідженням практики та проблематики кредитування суб'єктів

аграрного бізнесу. У статті використовувалися наступні методи дослідження: порівняння, монографічний, а також наукового узагальнення.

Результати досліджень. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід свідчать, що фінанси суб'єктів аграрного бізнесу різняться специфікою, внаслідок чого виникає потреба у зовнішніх запозиченнях у вигляді банківських кредитів. Тривалий виробничий цикл, сезонність виробництва, специфічний характер формування витрат і запасів, розвиг між реалізацією продукції та отриманням за неї виручки призводять до тимчасової відсутності джерел для безперервного фінансування. З огляду на це, виникає потреба в банківських кредитах, які уможливають суттєве розширення обсягу господарської діяльності; забезпечення ефективного використання власних фінансових ресурсів; – прискорення оновлення основних засобів.

Залучення та використання банківських кредитів суб'єктами аграрного бізнесу є найважливішим чинником стабілізації їх фінансового стану. За сучасних умов, зтяжної фінансової кризи, військового стану доступ до кредитних ресурсів суб'єктам аграрного бізнесу обмежений. Ринок кредитних ресурсів у аграрному секторі має монополістичний характер із боку окремих кредитних установ, в той же час, сільські товаровиробники при цьому проявляють низьку активність. В ринкових умовах, як свідчить вітчизняний досвід, суб'єкти аграрного бізнесу обмежені у власних фінансових ресурсах, достатніх для безперебійного ведення розширеного відтворення. З огляду на це, в умовах військових дій стабілізація ситуації в аграрній сфері можлива лише за активної державної підтримки. Варто акцентувати, що сільське господарство ніколи не зможе бути галуззю вільною від державного регулювання внаслідок низької еластичності попиту на фінансові ресурси та вкрай низької еластичності цін.

У країнах із високоефективним сільським господарством добре розвинуті і давно функціонують різні напрями державної підтримки аграрному сектору, одним із яких є пільгове кредитування [1]. Роль держави у вирішенні проблеми залучення фінансових ресурсів у сільське господарство є основною, а тому державна підтримка ваграрної галузі у вигляді пільгового кредитування за сучасних умов набуває особливого значення.

Україна має певний досвід щодо фінансової підтримки аграріїв шляхом застосування пільгового кредитування. Так, у 2000 р., паралельно з проведенням прискореної аграрної реформи був запроваджений механізм державної кредитної підтримки через здешевлення кредитів відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2000 р. №398 [2]. В основі цього нормативного документу було закладено державну кредитну підтримку аграріїв, використовуючи механізм здешевлення відсоткових ставок за банківський кредит. Результати дослідження свідчать, що такі компенсації мета яких часткове зниження кредитних ставок за банківські запозичення суб'єктам аграрного бізнесу не є ринковою акцією за своєю сутністю, оскільки основним принципом такої акції є державне регулювання функціонування ринку фінансових послуг.

В той же час, часткове зниження відсотків за банківські кредити сприяли розблокуванню для аграрних позичальників кредитного процесу, залучили їх до

користування позичковим капіталом. Пільгового кредитування аграріїв – позичальників недостатньо для повноцінної фінансової підтримки галузі. Кредитування суб'єктів аграрного бізнесу – складний та ризикований процес.

Результати дослідження свідчать, що сучасна національна економіка в своєму арсеналі має різні механізми державної фінансової підтримки суб'єктів аграрного бізнесу.

Рис. 1. Частка кредитів наданих основним бюджетоутворюючим суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності в середньому за 2021-2023рр., %

По-перше, реалізація закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» відповідно до статті 13 передбачає фінансову підтримку суб'єктів господарювання аграрного бізнесу шляхом:

- здешевлення кредитів в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (відсотків) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті;
- компенсація лізингових платежів шляхом часткового відшкодування сплачених суб'єктами господарювання аграрного бізнесу лізингових платежів за придбані техніку та обладнання на умовах фінансового лізингу [3].

В той же час, в порівнянні з іншими бюджетоутворюючими суб'єктами господарювання аграрна галузь займає лише 10,37 % від загальної суми виданих банківських кредитів в середньому за 2021–2023 рр. (рис.1).

З огляду на це, за сучасних умов варто застосовувати пільгове кредитування суб'єктів аграрного бізнесу, з відшкодуванням з бюджету 50 % вартості ставки за банківський кредит, дотримуючись принципів банківського кредитування. Державна програма пільгового кредитування повинна сприяти розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, надаючи державні гарантії під банківські кредити, з дотриманням покровових позицій, здатних забезпечити ефективність кредитування суб'єктів аграрного бізнесу (рис. 2).

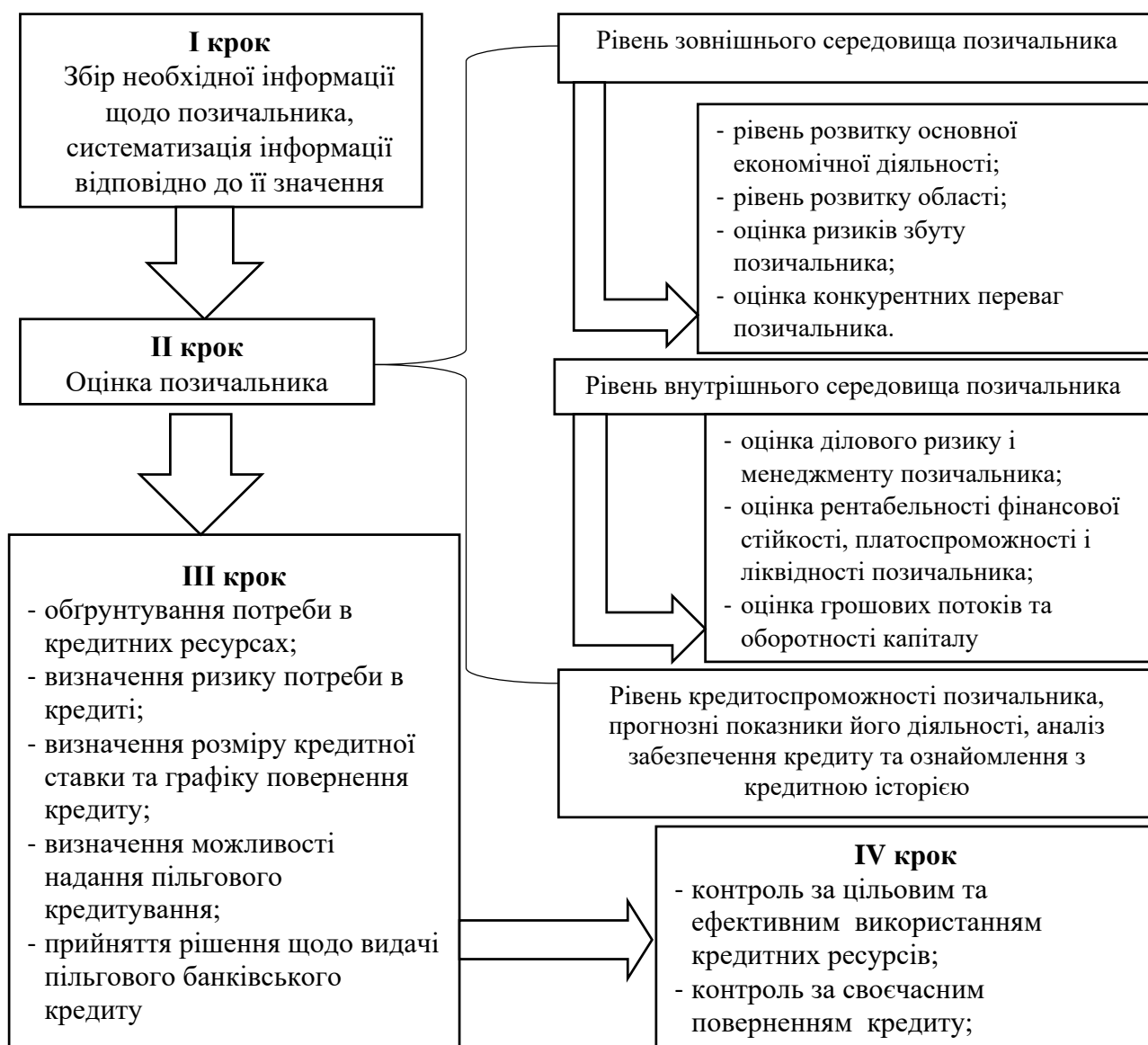

Рис. 2. Покроковий механізм пільгового банківського кредитування суб'єктів аграрного бізнесу

Практично недовіра пільгового кредитування суб'єктів аграрного бізнесу негативно впливають на суму виданих банківських запозичень розмір яких в 2023 р. по відношенню до 2022 р. становить 74,31 %. (табл. 1). Перед банківськими установами які кредитують сільське господарство варто виокремити перспективних виробників, оскільки існують ризики «сумлінного» неповернення позик, коли виникають форс-мажорні обставини (неврожай, погодні умови тощо). У зв'язку з цим велику роль відіграють страхові компанії та способи держгарантій для банків (держава може поділити з ними комерційні ризики). Суб'єкти господарювання аграрного бізнесу, які претендують на пільгове кредитування повинні, в першу чергу, мати надійну кредитну історію, передбачену першим кроком механізму банківського кредитування. Другим кроком є оцінка банком позичальника, що полягає в оцінці рівня зовнішнього та внутрішнього середовища позичальника.

Табл. 1. Кредитування банками України суб'єктів аграрного бізнесу, за роками

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Видано кредитів суб'єктам аграрного бізнесу, всього, млрд. грн.	597,1	676,8	616,0	614,9	826,0	954,7	709,4
У % до попереднього періоду	96,00	113,35	91,02	99,82	134,33	115,58	74,31
Частка аграрного сектору в загальній сумі кредитування національної економіки, %	7,19	7,87	8,27	8,49	10,98	11,03	7,82
Відсоткова ставка за укладеними кредитами лініями, %	16,3	17,7	16,4	10,7	10,0	9,7	10,3

Основними показниками другого покрокового механізму є визначення кредитоспроможності позичальника, прогнозні показники його діяльності, аналіз забезпечення кредиту. Третій покроковий механізм передбачає обґрунтування потреби в банківських кредитах, розмірі кредитної ставки та прийняття рішення щодо надання позичальнику пільгового кредиту.

Контроль за цільовим та ефективним використанням кредитних ресурсів та своєчасним його повернення є основою четвертого покрокового механізму. Проведені дослідження свідчать, що пільгове кредитування суб'єктів аграрного бізнесу, сприяє економічному розвитку аграрної галузі позитивно впливає на ефективність аграрного виробництва.

За досліджуваний період спостерігається суттєве зменшення обсягів виданих кредитів суб'єктам господарювання аграрного бізнесу. Зокрема, в 2023 р. в порівнянні з 2021 р. загальна сума отриманих ними кредитів знизилася на 245,3 млрд грн або 25,69%. Це призвело до зменшення частки аграрної галузі до загальної суми кредитування національної економіки на 3,21 відсоткових пункти при одночасному зростанні відсоткової ставки за укладеними кредитними угодами на 0,6% і склала 10,3% проти 9,7% в 2022 р.

Основним чинником пільгового кредитування суб'єктів аграрного бізнесу є відсоткова ставка за кредит. Варто відзначити, що механізм пільгового кредитування прив'язаний до облікової ставки НБУ, а не до дійсної ставки, яку необхідно заплатити позичальникам за користування кредитом. По-друге, сама облікова ставка НБУ станом на 01.10.2024 р. становить 16% і продовжує залишатися високою, особливо у співвідношенні з розвиненими країнами (табл. 2). Наведені дані свідчать, що ставки рефінансування країн з розвинутими ринковими відносинами є константними, тобто такими, що не змінюються впродовж тривалого періоду.

Табл. 2. Порівняльна характеристика ставок рефінансування Центральних банків провідних світових країн [4–6]

Держава	Ставка	Поточне значення, %	Остання зміна
США	Federal Funds rate	0,25	16.12.2018 (-0,75)
ЄС	Refinancing tender rate	1,00	07.05.2019(-0,25)
Японія	Overnight call rate target	0,10	19.12.2018 (-0,20)
Великобританія	Repo rate	0,50	05.03.2019 (-0,50)
Швейцарія	3 month LIBOR range	0,75	12.03.2019(-0,25)
Канада	Overnight rate target	1,00	08.09.2020 (+0,25)
Австралія	Cash rate	4,75	02.11.2020(+0,25)
Новая Зеландія	Official cash rate	3,00	29.07.2020 (+0,25)

Дослідження сучасних вчених свідчать, що розмір комерційної маржі банків країн з розвинутими ринковими відносинами значно нижче відповідно до маржі вітчизняних кредитних установ. Наприклад, у США 2020 р. діяли такі відсоткові ставки за кредитами для аграрних товаровиробників: короткостроковий кредит – 4,15 %; довгостроковий кредит на придбання активних основних засобів (машин, обладнання, транспортних засобів): на 3 роки – 3,5 %; 5 років – 4,15 %; 7 років – 4,75 %. Ставка за довгостроковий кредит на придбання сільськогосподарських тварин та здійснення технічного оновлення виробництва: на 3 роки - 4,1%; 5 років – 4,45 %; 7 років – 4,8 %. Середньостатистичне значення комерційної маржі банків США становить 3,25–4,5 %, тоді як України – 8–12 %, що унеможливило активне залучення інвестицій в національну економіку [7].

Військові дії в Україні внесли корективи в формування бюджету суттєва частка яких спрямована на оборону. З огляду на це підтримка суб'єктів господарювання аграрного бізнесу набула критичного значення, оскільки податки є пріоритетним джерелом фінансування оборонних видатків держбюджету. Суттєву частку поповнення державного бюджету займає міжнародна допомога. В той же час, міжнародні партнери акцентують увагу на необхідності зростання частки внутрішнього фінансування і тим самим, зменшуючи залежність від зовнішніх запозичень.

З огляду на це Одним із найвідоміших інструментів підтримки бізнесу є державна програма «5-7-9», яка запроваджена з лютого 2020 р. метою якої є доступ аграріїв до дешевих кредитних ресурсів.

Варто відзначити, що вітчизняні підприємці за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» отримали за період з 01.10 по 08.10.2024 р. 375 кредитів на суму 1,1 млрд гривень. А з 01.01.2024 р. бізнес отримав 18 532 пільгових кредитів на загальну суму 69 млрд гривень, а від старту «5-7-9 %» (лютий 2020 року) – 97,5 тисячі кредитів на суму 335,9 млрд гривень [9]. Отримані кредити суб'єкти господарювання спрямовують на як на фінансування інвестиційної, так і операційної діяльності. Порядком надання доступних кредитів передбачено їх

надання для фінансування оборотного капіталу та інвестиційних проектів. В той же час, на інвестиційні цілі доступні кредити відповідно до Порядку чітко регламентовані.

Важливою передумовою доступних кредитів є те, що при їх отриманні не потрібна застава, а максимальний розмір їх отримання встановлений в розмірі 90 млн грн. Доступні кредити за результатами дослідження свідчать, про порушення методологічного підходу щодо їх розподілу по регіонах, чим порушується принцип рівності доступу суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів (табл. 3).

Табл. 3. Обсяги кредитування суб'єктів господарювання аграрного бізнесу по регіонах в середньому за 2022

Регіони	Загальна сума виданого кредиту, грн	З них частка залученого кредиту за програмою 5-7-9 відсотків	Площа сільськогосподарських угідь, га	Кредит в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, грн	Частка кредитів суб'єктів аграрного бізнесу в розрізі областей, %	Рейтинг кредитування за розміром
Київська	35 088000	9,44	1855880	1890,64	32,38	1
Дніпропетровська	7 497000	7,26	3192300	234,85	6,92	2
Одеська	7 184000	10,93	25170190	28,54	6,63	3
Львівська	5 836000	5,83	1261830	462,50	5,39	4
Харківська	5 359000	4,54	1425530	375,93	4,95	5
Вінницька	4 883000	10,28	201419	2424,30	4,50	6
Хмельницька	4 845000	3,46	1565740	309,44	4,47	7
Тернопільська	4 643000	4,80	1050680	441,90	4,28	8
Кіровоградська	4 417000	10,51	203220	2173,51	4,08	9
Полтавська	3 927000	4,31	2164880	181,40	3,62	10
Миколаївська	3 600000	3,02	1934070	186,14	3,32	11
Запорізька	3 588000	1,62	583080	615,35	3,31	12
Черкаська	2 904000	4,23	1451570	200,06	2,68	13
Чернігівська	2 829000	3,54	2060930	137,27	2,61	14
Сумська	2 741000	3,60	1442310	190,04	2,53	15
Волинська	1 986000	4,96	1047490	189,60	1,83	16
Житомирська	1 704000	2,54	1509250	112,90	1,57	17
Херсонська	1 363000	0,16	98330	1386,15	1,26	18
Івано-Франківська	1 102000	1,30	630890	174,67	1,02	19
Рівненська	1 015000	1,92	926360	109,57	0,94	20
Чернівецька	599000	1,19	469570	127,56	0,55	21
Донецька	541000	0,31	736710	73,43	0,49	22
Закарпатська	228000	0,26	451460	50,50	0,21	24
Україна	108 368000	100,00	31742150	341,40	100,00	–

Практично доведено, що внаслідок сезонності аграрного виробництва в першому півріччі суб'єкти аграрного виробництва авансують у виробництво оборотні активи, а в другому навпаки повинні створювати їх запас для наступного

колообігу. Нагромадження оборотних активів для наступного колообігу суб'єкти господарювання аграрного бізнесу здійснюють в третьому і четвертому кварталах. Теоретично доведено, що зверх нормативне накопичення оборотних активів потребує додаткових фінансових ресурсів для їх збереження, охорони тощо. Тому для покритті потреби в оборотних активах для наступного колообігу варто застосовувати короткострокові кредити банку (табл. 3). Наведені дані свідчать, що в середньому за 2022 р. лідерами щодо обсягів кредитування в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь Вінницька, Кіровоградська та Київська області розмір по яких становить відповідно 2424,30, 2173,51, 1890,64 грн. Відповідно до програми кредитування 5-7-9 відсотків найбільше кредитів отримали Одеська, Кіровоградська та Вінницька області під 10,93, 10,51, 10,28 відсотків відповідно.

За сучасних умов військового стану в Україні вдосконалення кредитування суб'єктів аграрного бізнесу можливе за умов дотримання дієвості таких економічних підсистем як бюджетно – податкова та кредитно – банківська. Щодо бюджетно – податкової підсистеми варто встановити мораторій на підвищення податків і зборів для суб'єктів господарювання аграрного бізнесу. З 01.01.2025 р. для аграріїв відповідно до законопроекту №11416-д запроваджено справляння військового збору з огляду на це, податкових трансформацій відчує аграрний сектор у зв'язку зі збільшенням мінімального податкового зобов'язання на 14 % та встановленням його мінімальної суми у розмірі 1400 гривень на 1 га ріллі. Крім цього, з фіскальними змінами можуть стикнутися аграрії у випадку наявності боргу по податкових зобов'язаннях більш як за 2 квартали. За цих обставин аграрії можуть втратити спрощену систему і зрештою муситимуть перейти на загальну систему оподаткування з новою податковою дисципліною [11]. Щодо кредитно – банківської підсистеми варто запровадити кредитні канікули та впроваджувати нові програми пільгового кредитування одночасно встановивши до закінчення військових дій мораторій на продаж землі.

Висновки. Розширення меж кредитування, підвищення доступності кредиту мають забезпечуватися на основі розвитку мережі додаткових офісів спеціалізованого кредитного інституту. Необхідно створити умови, які забезпечують повний та рівний доступ позичальників до кредитних ресурсів, що вимагає створення відповідної розвинутої банківської інфраструктури в сільській місцевості для надання кредитних послуг не тільки в кожному районному центрі, але й на рівні сільських громад.

Література:

1. Алескерова Ю. Державне регулювання фінансових процесів в агропромисловому комплексі. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 209–214.
2. Аранчій В., Зоря О., Петренко І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 4. С. 120–124.
3. Гудзь О. Проблеми удосконалення державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів. *Облік і фінанси АПК*. 2005. № 6. С. 18–26.

4. Дем'яненко М. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2014. № 11. С. 5–14.
5. Лупенко Ю., Малік М., Шпикуляк О. та ін. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 516 с.
6. Калетнік Г., Ціхановська В. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : Хай-Тек Пресс, 2010. 317 с.
7. Малій О. Фінансово-кредитні відносини в АПК : монографія. Харків, 2008. 210 с.
8. Непочатенко О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 95–100.
9. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. П. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.
10. Правдюк Н. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси*. 2016. № 4. С. 69–79.

References:

1. Aleskerova, Ju. (2016). State regulation of financial processes in the agroindustrial complex. *Prychornomors'ki Economic Studies*, no. 11, pp. 209–214. [in Ukrainian].
2. Aranchii V., Zoria O., Petrenko I. (2011). Credit in the system of financial provision of investment development of agrarian enterprises. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*, no. 4, pp. 120–124. [in Ukrainian].
3. Gudz, O. (2005). Problems of improvement of state financial support of enterprises of agroindustrial complex through the mechanism of cheapening of loans. *Accounting and finance of agriculture*, no. 6, pp. 18–22. [in Ukrainian].
4. Dem'yanenko, M. (2014). Credit factor of sustainable development of the agrarian sector of Ukraine. *Economy of agro-industrial complex*, no. 11, pp. 5–14. [in Ukrainian].
5. Lupenko, Yu., Malik, M., Shpykuliak, O. and other (2014). Innovative software of development of agriculture Ukraine: Problems and Prospects, *Kyiv: NSC "IAE"*, pp. 516. [in Ukrainian].
6. Kaletnik, H., Tsikhanovska, V. (2010). Financial management: a study guide for university students. *Kyiv: Hi-Tech Press*. 317 p. [in Ukrainian].
7. Maliy O. (2008). Financial and credit relations in the agroindustrial complex. *Kharkiv*, 210 p. [in Ukrainian].
8. Nepochatenko, O. (2008). State support of agroindustrial complexes through improvement of lending system. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 95–100. [in Ukrainian].
9. Sabluk, P. (2011). Organizational and economic modernization of the agricultural sector. *Kyiv: NNC IAE*. 342 p. [in Ukrainian].
10. Pravdiuk, N. (2016). Agrarian receipts as an alternative form of crediting agricultural enterprises: accounting aspect. *Accounting and finance*, no. 4, pp. 69–79. [in Ukrainian].

Annotation

Bechko P., Kolotukha S., Ptashnyk S., Havrylenko O.
Priority areas of lending of agricultural business subjects

The article examines the priority areas of lending to agrarian business entities. Based on the analysis of scientific and economic literature, a step-by-step mechanism for preferential bank lending to agrarian business entities is presented. According to the results of the research, it was concluded that decrease in efficiency of agricultural production under modern conditions is a consequence of military actions, which led to unfavorable socio-economic conditions for the functioning of agrarian business entities.

In view of this, under current conditions, it is worth applying preferential lending to agrarian business entities, with reimbursement from the budget of 50 % of the cost of the bank loan rate, adhering to the principles of bank lending. The state preferential lending program should promote the development of agriculture and the regulation of agricultural products, raw materials and food markets, providing state guarantees for bank loans, in compliance with step-by-step positions capable of ensuring the effectiveness of lending to agrarian business entities

The decrease in the efficiency of agricultural production under modern conditions is a consequence of military actions, which led to unfavorable socio-economic conditions for the functioning of agrarian business entities. Military actions in Ukraine limited their access to credit resources, as a result of which the peculiarities of their current financial and economic situation are not taken into account. Attracting and using bank loans by agribusiness entities is the most important factor in stabilizing their financial condition. An important prerequisite for accessible loans is that no collateral is required when obtaining them, and the maximum amount of their receipt is set at UAH 90 million. Accessible loans, according to the results of the study, indicate a violation of the methodological approach to their distribution by region, which violates the principle of equal access of business entities to credit resources. Under the current conditions of martial law in Ukraine, improving lending to agrarian business entities is possible provided that the effectiveness of such economic subsystems as the budget-tax and credit-banking subsystems is maintained.

Key words: *banking institution, marketing, management, banking products, market of marketing services.*